

názor, víra v základní náboženské představy – v boha). Na časové řadě necelých 20 let demonstroval nerovnoměrnost sekularizačního vývoje. Ukázal dále, že v posledních letech se v souvislosti s pohyby náboženského života objevilo na Slovensku určité oživení v oblasti náboženského života části věřících. Religiozita neroste kvantitativně, projevuje se však zintenzivnění manifestované religiozity u části věřících (každodenní návštěvnost bohoslužeb).

Na problematiku každodenního života člověka z hlediska rozdílné světonázorové orientace se zaměřil J. Mišovič (Ústav pro výzkum veřejného mínění při FSÚ, Praha). Každodennost, chápána jako indikátor sekularizačního procesu, charakterizoval některými dílčími aspekty mezilidských vztahů, jako jsou například nalézání osobního, vnitřního klidu a spokojenosti, řešení obtížných mimořádných situací, vztah dětí a rodičů, vztah k lidem jiné barvy pleti apod. Srovnáním jednotlivých aspektů každodennosti ve skupině věřících a marxistů dospěl k poznatku, že nábožensky orientovaní lidé patří v ČSSR k té části populace, v níž jsou humanitární myšlenky týkající se mezilidských vztahů méně manifestovány než mezi marxisty.

Vystoupení československé delegace uzavřel M. Foret (Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV, Brno), který shrnujícím způsobem nastínil vývoj religiozity v ČSSR v osmdesátých letech. Vycházel ve své analýze ze dvou rozsáhlých výzkumů této problematiky z roku 1980 a 1985. Dosavadní vývoj religiozity v naší zemi charakterizoval jako v zásadě stabilizovaný. Uvedl, že náboženství si u nás zachovává především zvykovou, tradiční povahu. V řadě oblastí se projevuje ve značně „odnáboženštěné“ podobě, což se promítá jednak v chování, ale také ve světonázorové rovině a ve vědomí vůbec. Tradičnost a zvykovost se projevuje mimo jiné i v tom, že mezi věřícími a nevěřícími nejsou žádné výraznější a podstatnější sociálně ekonomické rozdíly.

Možno říci, že vystoupení československých účastníků byla tematicky sevřená, vzájemně se doplňovala a disponovala značným empirickým zázemím. Československá delegace tak vytvořila na mezinárodním vědeckém fóru vcelku celistvý obraz o sociologickém bádání a dosažených poznatcích o náboženství a sekularizaci v naší zemi.

Mezinárodní konferenci o teorii a sociologii náboženství v Pécsi (1988) lze hodnotit jako přínosné a užitečné vědecké setkání specialistů v daném oboru, které výrazně přispělo ke vzájemné výměně názorů a korekci poznatků o fenoménu náboženství v jednotlivých socialistických zemích. Nezastupitelná funkce této mezinárodní akce spočívá zejména v možnosti vzájemně se informovat o stavu religiozity a sekularizace a diskutovat způsoby poznávání těchto jevů. Jednání bylo velmi otevřené, věcné a diskuse bohatá. V jejím průběhu se objevily různé hodnotící přístupy představitelů jednotlivých zemí k náboženství, jeho postavení a funkci v socialistické společnosti. Ukázalo se, že pro jednotlivé země jsou charakteristické různé komplexy specifických problémů, které odrážejí vnitřní, politicko-ekonomickou situaci každé země. Z jednání konference bude vydán sborník (anglicky).

Marie Suchánková

Sociologie zdraví – možnosti a perspektivy

Ve dnech 7. 11.–10. 11. 1988 proběhla v Tatranské Lomnici I. konference slovenských zdravotnických sociologů s mezinárodní účastí. Její název *Sociologie zdraví – možnosti a perspektivy* vymezoval rozsáhlé pole zájmů a odborností. Konference byla uspořádána k založení sekce zdravotnické sociologie při SAV.

Význam tohoto ustavujícího činu byl zvýrazněn přítomností předsedy Slovenské sociologické společnosti při SAV prof. Juraje Zvary, který konferenci zahájil.

Průběh jednání byl začleněn do těchto tematických celků :

- I. Teoretické otázky zdraví a medicíny
- II. Koncepce oboru
- III. Sociologie zdravotnictví
- IV. Vzdělávání
- V. Sociologie v medicíně a klinická sociologie
- VI. Metodologické problémy

V pondělí 7. 11. měla hlavní slovo v I. tematickém okruhu prof. Magdalena Sokolowska (Varšava), klasik oboru sociologie medicíny. Přednesla svou zajímavou koncepci sociologie zdraví a informovala účastníky o obsahové i organizační úrovni oboru v kontextu světových souvislostí. Porovnávala zejména evropskou a americkou sociologii medicíny a obory s medicínou spolupracující.

Poslouchat její kultivovaný, svěží a vitální komentář, jehož informační hodnota byla zvýšena její aktivní účastí v organizačních aktivitách Světové zdravotnické organizace, byl zážitek, který si všichni dlouho podržíme v paměti. Tento den byly předneseny ještě referáty *Zdraví jako potenciál a cíl sociálního rozvoje*, *Budoucnost medicíny*, *K perspektivám výzkumu společenských determinant zdraví* a *Zdraví jako biosociální jev*.

V úterý 8. 11. odezněly referáty pojednávající o problematice sociologie zdravotnictví. Vztahovaly se k *Problematické spolupráce sociologa s lékařem*, *Deseti letům aplikace sociologických poznatků v řízení bratislavského zdravotnictví*, k *Sociologii v železničním zdravotnictví*.

Vzdělávání byly věnovány zprávy *Výuka zdravotnické sociologie v ILFu Bratislava* a *Výuka zdravotnické sociologie na ILFu v Praze*.

Třetí den, středa 9. 11., se soustředil na sociologii v medicíně. Prof. Sokolowska termín překládá jako sociologie „pro“ medicínu. Několik poznámek bylo věnováno i klinické sociologii. V tomto rámci byly předneseny referáty: *Sociologické výkladové modely alkoholismu*, *Vliv environmentálních kontextuálních proměnných na konzumaci alkoholu*, *K otázkám životního způsobu abstinujících alkoholiků* a *K dispenzarizaci rizikových skupin mladistvých v Bratislavě*, *Zkušenosti dětských sester se systémem Rooming in*, *Podmínky pro zdravý způsob života dětí a pediatrická péče v Petržalce*, *Změna způsobu života pacientů s vertebrogenním onemocněním*, *Chronické onemocnění jako rodinná záležitost*.

Diskuse pokračovala zprávami: *Sociologická sonda do výživového chování obyvatel Slovenska*, *Mateřství jako problém zdravotnické sociologie*, *Etiologie jevu interrupcí ve vybrané populaci*.

I poslední den konference byl věnován problematice sociologie v medicíně, a to referáty: *K vlivu makrosociálních procesů na vývoj zdravotního stavu obyvatel východního Slovenska*, *Vliv vybraných sociálních faktorů na incidenci nádorových onemocnění v hornických oblastech Slovenska*, *Výzkum pracovní úrazovosti*. Málo času již zbylo na problémy metodologické, které zřetelně zůstaly stranou zájmu.

K jednání konference byli pozváni i někteří čeští odborníci zabývající se sociologickou problematikou medicíny. Pořadatelé konference si jako skuteční profesionálové neodpustili pokus uspořádat anketu. Byl to čin stejně obtížný jako když lékař léčí lékaře. Vzbudili u mnoha z nás zprvu nervózně kritickou reakci, ale nakonec většina anketu vyplnila a mohli jsme být na místě seznámeni se „suspektní diagnózou“. Bylo položeno 14 otázek, které umožnily pestrout sebereflexi účastníků. Z předběžných výsledků je třeba upozornit na otázku informující o tematické oblasti, v níž sociologové profesionálně působí. Na prvním místě je *výzkum zdravého způsobu života*, na druhém *výzkum sociálních faktorů výskytu a vývoje různých onemocnění* a na třetím *výuka a přednášková činnost ve zdravotnické sociologii*. Zajímavý je posun zájmů, protože v minulosti byla například na prvním místě *výuka*. Výzkum zdravého způsobu života byl kdysi až někde uprostřed ze čtrnácti nabídnutých možností působení.

Stejně zajímavé je srovnání českých a slovenských účastníků. Slovenští se ve své práci nejčastěji orientovali na *výzkum pracovních podmínek zdravotnických pracovníků* a *sociálního klimatu pracovních skupin ve zdravotnictví* a čeští se ve své práci soustřeďovali na *výzkum sociálních faktorů výskytu a vývoje různých onemocnění*.

Tato orientace zhruba odpovídá i umístění sociologů ve zdravotnických organizacích. V českých zemích nejčastěji pracují ve výchovných zařízeních (na lékařských fakultách a v jiných ústavech), na Slovensku v léčebně preventivních zařízeních (OÚNZ, KÚNZ).

Pokud jde o spokojenost se stavem oboru byla vyjádřena reakcí na otázku požadující zhodnocení různých oblastí zdravotnické sociologie z hlediska perspektivních potřeb společnosti, aktuálních potřeb společnosti, úrovně světové vědy a osobního zabezpečení. Největší nedostatky viděli účastníci v oblasti perspektivních potřeb společnosti a dosažení světové úrovně vědy. Souvisí to s dlouholetým podceňováním teoretických i praktických možností medicínské sociologie u nás. Samotné uspořádání konference však dává naději, že se tento stav změní. Vysoká odborná úroveň jednání, zajímavost a kritická diskuse svědčí pro oprávněnost pořadatelského činu. Je proto třeba organizátorům poděkovat a sdílet s nimi uspokojení

nad zdařilou akcí. Tato pochvala se týká nově založené sekce při SAV a přípravného výboru ve složení J. Matulík, M. Bůtora, D. Brukkerová, T. Krivdová a J. Kops.

Moderní medicína se ve svém zaměření na zdraví a nemoc jako na komplexní biosociální jevy dostává do mnohočetných souvislostí se sociologií. A to jak v teorii, tak v řešení praktických úkolů, jako například při zkoumání terapeutického významu sociální opory, vlivů způsobu života obecně, konkrétních životních událostí speciálně, významu rodiny apod.

Je výborné, že SAV tuto dávno ve světě uznávanou skutečnost podpořila i formálním ustanovením sekce zdravotnické sociologie. Jistě nebude znamenat převrat v sociologii, ale poskytne formální i institucionální možnosti obor rozvíjet, fídit odborníky v něm pracující, sdružovat je, spojovat, zvyšovat jejich identifikaci s oborem. K tomu je třeba všem, kteří se na tom podílejí a budou podílet, popřát úspěchu.

Jaroslav Kapr

Sociologická dílna*

Nebývá zvykem pořádat odborné akce v několika na sebe navazujících časových etapách, tím méně pak jako integrální součást sociologického empirického šetření. V případě kursu sekce metod a technik Československé sociologické společnosti při ČSAV, jehož úplný název zněl *Příprava, realizace a interpretace výsledků komplexně pojatého sociologického výzkumu* a ve zkratce byl přezván na „Sociologickou dílnu“, bylo třeba splnit obě podmínky, aby bylo možno naplnit cíle, které si organizátoři předsevzali.

O co šlo? Hlavně o to, prolomit vhodnou aplikací idejí aktivního sociálního učení bariéru mezi přednášejícím a posluchačem, navodit takovou situaci, aby i lektor se učil a řadový účastník spoluovlivňoval průběh výukového procesu. Dále o to, zprostředkovat živým způsobem mladým sociologům zkušenosti ostřílených pracovníků z výzkumné práce v terénu, konfrontaci různých metod zkoumajících stejný objekt prohlubovat metodologickou kulturu, posilovat kolektivní tvořivé myšlení, podněcovat sociologickou imaginaci účastníků. Jistě ne nejmenším předpokládaným efektem pak byl vklad k hlubšímu poznání samotného předmětu sociologického zkoumání.

Ve stejné době, kdy sekce metod a technik projektovala odbornou akci popsaného typu, byl koncipován i komplexní výzkum struktury chování a motivací návštěvníků Východočeské zoologické zahrady ve Dvoře Králové nad Labem, který měl umožnit vedení ZOO zkvalitnit působení na návštěvníka ve směru jeho informovanosti, ekologického vědomí apod. Autoři koncepce výzkumu B. Jungmann a J. Jaroš se ujali myšlenky sociologické tvůrčí dílny a po dohodě se zadavateli ji vkomponovali do organizačního plánu výzkumu. Ten předpokládal uplatnění širokého rejstříku metod (pozorování na místě i na trase návštěvnické procházky, rozdávaná anketa, standardizované interview, hloubkové rozhovory, analýza a interpretace foto- a videozáznamů atd.). Ukázalo se, že tato mnohost aplikovaných metod spolu se sociologicky mimořádně zajímavým objektem – jde o mimopražskou kulturní instituci celostátního významu – příznivě ovlivnily průběh samotné akce. Proběhla ve čtyřech etapách v roce 1987:

- Seznámení s problematikou komplexně koncipovaného výzkumu. Formulace připomínek k pracovnímu projektu výzkumu, k jednotlivým navrhovaným metodám, popřípadě formulace vlastních návrhů (1/2 dne v Praze).
- Posouzení navrhovaných metod a výzkumných nástrojů, seznámení se s problematikou organizace komplexně pojatého sociologického výzkumu (1/2 dne v Praze).
- Účast na terénních empirických šetřeních diferencovaných podle jednotlivých metod s navazujícími večerními metodologickými diskusemi a s rozhovory s odpovědnými pracovníky ZOO Dvůr Králové nad Labem (5 dnů v areálu ZOO).
- Diskuse k problematice vyhodnocování, interpretace a k praktickému uplatnění výsledků výzkumu (1 den v Praze).

* Omlouváme se čtenářům za opožděné uveřejnění této zprávy, k němuž došlo v souvislosti se zaváděním nového typu sazby Sociologického časopisu.